

Gentilicis exònims, parogentilicis i malnoms col·lectius: mirades locals de frontera dins l'*Onomasticon Cataloniae*¹

José Enrique Gargallo Gil
Universitat de Barcelona / Institut d'Estudis Catalans

1. La versió digital de l'*Onomasticon Cataloniae* i les noves possibilitats d'exploració de l'obra

Amb l'*Onomasticon Cataloniae* (8 vol., 1989-1997), sovint citat amb l'acrònim d'OnCat, un ancià Joan Coromines (1905-1997) aconseguia –això sí, amb l'ajut inestimable, imprescindible, dels seus fidels col·laboradors– coronar el cim de l'"ardida piràmide", que és com aquest gegant de la filologia del segle XX solia designar el conjunt de la seva obra, una ascensió indefallent.

L'OnCat se sumava així a una altra de les obres vitals de Coromines, el diccionari etimològic del català (*DECat*), així com als altres diccionaris de l'àmbit castellà i hispànic (*DCELC*, *DCECH*) a què les "marrades" de la vida l'havien anat encaminant. L'*Onomasticon* ha estat una eina ben útil per a l'onomàstica, i no només per a la catalana, sinó també per a la romànica (Gargallo 2021a). I també ha servit de pont amb altres disciplines com la geografia (física i humana) o la història.

Actualment, amb la versió digital de l'obra (2020-), fruit d'un projecte acollit per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) amb el suport de la Fundació Pere Coromines,² l'OnCat ha esdevingut, a més, una eina de consulta per al gran públic, i no només per als estudiosos que fins ara consultaven l'obra original en paper. Des de 2020 es pot accedir lliurement als continguts de l'OnCat a través de l'enllaç <https://oncat.iec.cat/>, i s'hi poden realitzar cerques diverses a partir de les dades dels índexs originals (vol. VIII, p. 167-471), que van confegir Joan Ferrer, Josep Ferrer i Joan Pujades. Així, l'usuari pot obtenir en pantalla els PDFs requerits, que reproduïen fidelment els corresponents originals en paper.

Però una nova etapa del projecte (Batlle, Ferrer & Gargallo) s'ocupa de la compleció dels índexs originals i del tractament textual de les entrades, amb l'objectiu de projectar nova llum sobre diferents facetes ara mateix poc o gens visibles de l'obra: per exemple, la gran quantitat de topònims estudiats a l'OnCat que són aliens a l'àrea lingüística del català, i que no reben als índexs originals un etiquetatge distintiu. Un cop enllestida aquesta fase, la nova eina permetrà cerques per diferents àrees lingüístiques, com ara la del gentilici (alto)aragonès *gistabinos*, de Gistau; o les de l'occità *palés* i del francès *palois*, referits a la localitat gascona aquitana de Pau. D'altra banda, s'hi podran cercar no només topònims, que constitueixen la tipologia pràcticament exclusiva dels índexs originals; també, altres categories, com ara antropònims i lèxic; totes dues, molt ben representades a l'OnCat; i a més, gentilicis, malnoms i designacions afins, així com dites tòpiques i parèmies varies.

En aquesta contribució em proposo aportar diverses mirades locals de frontera dins del domini català, i fins i tot dels llindars amb el castellà veí, tot examinant: (a) gentilicis "exònims" (vegeu l'ap. 2); (b) els que anomeno "parogentilicis" (resultat

---

¹ Aquesta contribució s'emmarca en el projecte «Variació i canvi lingüístic en català: anàlisi i comparació des de les perspectives geolingüística i lexicogràfica dialectal (GEO-LEX-CAT)» (PGC2018-095077-B-C43), dirigit per Maria-Pilar Perea en el marc del projecte coordinat «El Atlas Lingüístico de la Península Ibérica: edición digital y análisis de datos (ALPI: EDA)», que finança el *Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades*: <<https://www.ub.edu/geolex/presentacio/>>. Agraïxo a Joan Veny, Mar Batlle i Joan Anton Rabella la revisió del text i les seves observacions, ben valuoses.

² Projecte dirigit per qui subscriu, i subvencionat per la Secretaria Científica de l'IEC i altres entitats.

d'atraccions paronímiques de lèxic divers sobre els topònims de referència: *vid.* ap. 4); i (c) malnoms col·lectius (*vid.* ap. 5), que en alguns casos formen part de dites tòpiques en què determinats pobles retraten o parodien els seus veïns (6).³

2. Gentilicis exònims

m. [FL] Topònim usat en una llengua determinada per a referir-se a un lloc situat fora de la seva àrea lingüística i que difereix de la denominació que aquest rep a l'àrea geogràfica on és situat. (DIEC2, s. v. *exònim*)

En el present apartat proposo ampliar l'aplicació d'*exònim* (referida als topònims, segons el diccionari acadèmic) també als gentilicis. I així, acullo en general registres que a l'OnCat consten fora de les localitats a què es refereixen els gentilicis corresponents, o bé d'altres que pel seu caràcter humorístic, paròdic, despectiu, fan suposar també un ús exònim, tot i que no s'especifiqui de manera explícita. Com és ben sabut, la gama de sufixació dels gentilicis –aspecte que ací no abordaré– ofereix una notòria diversitat. D'altra banda, confronto oportunament les dades de l'OnCat amb el DCVB i el *Diccionari dels gentilicis catalans* d'August Bover.

En la ratlla del domini lingüístic es dona notícia del gentilici *bicorinos*, així anomenats a Bicorb [Bicorp], localitat de la comarca castellanoparlant de la Canal de Navarrés, mentre que s'anomenen *bicorins* al veí Sumacàrcer, de parla valenciana (en tots dos casos, amb omissió de l'element labial [p] latent en el topònim de referència). Però en aquesta mateixa localitat es registra la forma castellana *bolbaitinos* en referència a la veïna castellanoparlant Bolbait [Bolbaite]. Es tracta d'un exònim que ha traspasat la frontera lingüística (amb aquesta marca de la vocal -o mantinguda a la síl·laba final). Trobem un altre cas de topònim transfronterer amb -o(s) a la manera castellana en *vallejós* (cf. més avall, dins d'aquest mateix apartat 2), així com el dels gentilicis amb el sufix -ero, estès per tot el valencià, amb continuïtat pel sud del Principat (*vid.* 3).

D'altra banda, *canareus* (d'Alcanar) s'atribueix dins l'OnCat a la Sénia i Ulldecona; amb un femení *canareva* que hi figura documentat al mateix Alcanar, i amb l'anotació telegràfica de l'any 1920.⁴ Val la pena transcriure el passatge de referència, que dona compte de la propagació del lema *canareu(s)*, costa catalana amunt, amb el lèxic de la pesca, així com el testimoni de 1920, ara sí d'un joveníssim Coromines, a la vila d'estiueig que fou Sant Pol de Mar:

Gentilici pop. *kanareus* La Sénia, Ulldecona, *kanareu*, f. *kanareba*, Alcanar, 1920. Està molt difós aquest adjectiu al llarg de tota la costa catalana, gràcies al fet que els pescadors i gent de mar d'Alcanar (o de l'agregat, més arran de la

³ En els registres de la mostra següent, ometo en general la referència a volum, pàgina, columna (a, b) i línia. Això sí, quan l'ampliació de les cerques serà de lliure accés, s'hi podrà trobar qualsevol informació fàcilment amb un clic. D'altra banda, em concedeixo la llicència de transliterar a ortografia convencional alguna de les transcripcions coromianes que contenen diacrítics difícils de reproduir.

⁴ Aquest any 1920, referència molt sovintejada dins l'OnCat, sol anar associat a la tasca recol·lectora de Josep Maria de Casacuberta (amb l'abreviatura *Casac.*), mestre i introductor de Coromines a l'Oficina de Toponímia i Onomàstica (actualment, Oficina d'Onomàstica). Vegeu al respecte aquest passatge del pròleg de l'obra: “Quan, el 1931, decidírem de posar en marxa aquesta vasta empresa, poguérem comptar no sols amb els materials toponímics i antroponímics prou abundants que teníem ja reunits des de 1925, sinó també amb les col·leccions aplegades amb la mateixa intenció per en Josep M. de Casacuberta, predecessor nostre en l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans” (vol. I, p. VII; ara també consultable a través de l'enllaç <https://oncat.iec.cat/proleg_coromines.asp>). D'altra banda, cal tenir en compte que l'any 1920 Coromines comptava només quinze anys, i no és versemblant imaginar-lo com a recol·lector amb prou maduresa.

costa, Les Cases d'Alcanar) s'han dedicat en gran a la pesca d'altura, i a la petita marineria de cabotatge, fins al punt que la gent del Maresme anomenen *Canareus*, els mariners dels quillats de pesca (i fins els quillats mateixos) que es veuen sovint a l'horitzó o mar endins: oït molts anys a St. Pol de Mar (1920ss.) per mi mateix i amics, allí i en els pobles veïns. (II, 96b46-57)

“La gran muntanya de les terres del Nord”, el Canigó, guia la formació del gentilici *canigonenc*, que, substantivat, esdevé també nom de vent (“1960, oït a Banyuls”). Vegeu més documentació sobre aquest nom de vent dins Gargallo (2021b, 111).

En un altre confí del domini lingüístic, *fragatins* (A Rosselló i també a “la ciutat” [de Fraga]) conviu amb *fragolins* (a Faió), “si bé advertint que d’altres diuen *fragotins*”. En relació amb el primer, anoto la cançó popular registrada pel DCVB: “A Fraga me’n vull anar | a cercar una fragatina, | que les xiques de Vilella | no valen una sardina”. I, a més, assenyalo una forma parònima *granjolins*; gentilici de la veïna Granja d’Escarp: “allí, a Maials i a Llardecans”. Aquest mateix *granjoli* el recull Bover (136); i també el molt usual avui *franjoli* (Bover, 134), referit a la Franja de Ponent.

Guardamar i els seus *guardamarers* esdevenen respectivament escenari i protagonistes d’una coneguda contalla o etnotext que pretén explicar el perquè de la partió lingüística i de l’hibridisme percebut en aquesta fita meridional de la llengua:

[*guardamarers*] conta aquell la historieta tradicional: «Quan Jesucrist anava pel món dient a cada poble la llengua que havia de parlar, arribat que fou a l’antic pont de fusta sobre el riu que dona pas a Guardamar, vist que era vell i tremolava al pas dels vehicles —no gosant passar-hi—, digué: —D’ací me’n torne: parreu com us vinga en gana»; i així els pobles veïns, oïnt-los mentar fets singulars d’allí, exclamen: «—Son coses dels *guardamarers*»; però més aviat seria una historieta inventada per la gent d’Oriola i Rojales que veuen amb malhumor la bona llengua nostra en la boca de la gent de Guardamar. (IV, 392a56-b8)⁵

Menció a part mereixen els *vallejos*: “Els aragonesos d’Alcanyís anomenen *vallejos* els habitants d’aquest poble [la Vall del Tormo], i també ho he sentit en algun dels pobles citats [a Calaceit, Cretes, Lledó, Portell, Fórnoles, Fresneda, Maella]. És a dir, que aquesta designació exònima de *vallejos*, forjada dins l’àrea fronterera castellanoparlant que representa Alcanyís, ha traspasat la divisòria lingüística i s’ha naturalitzat entre els pobles de l’àrea catalanoparlant de la província de Terol en què la Vall del Tormo s’integra. Aquest mateix gentilici humorístic transfronterer el recull Coromines (134) dins del seu estudi sobre *Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa*, on observa, significativament, que es pronuncia “amb *j* castellana”.

Finalment, ofereixo diversos gentilicis que experimenten alteracions formals i derivatives diverses:

- Els *maialusos* “que a Maials li donaren a Casac.[uberta] com despectiu, però no a mi, i igual a Alcanó i La Granadella, però pron. *majalúzos* a Riba-roja (Casac[uberta].)”.

⁵ Sanchis (*Sector meridional*, 235) n’ofereix aquesta altra versió. “Diu que Nostre Senyor anava senyalant quins pobles havien de parlar castellà i quins valencià. Senyalats tots, quedà Guardamar, i van preguntar-le: —Senyor, i matros ¿com parlarem? —Aixina com vullgau, va dir-lis, i se’n va anar. Per això en Guardamar parlem una mescla de valencià i castellà”. El mateix Sanchis consigna etnotextos afins en un altre espai de frontera catalanocastellana del País Valencià: a la Canal de Navarrés i a Énguera (Sanchis, *op. cit.*, 146-147).

- Els *matrussos* (d'Almatret), a Maials i Llardecans, forma que conviu amb *almatrets* (a Riba-roja), que curiosament és homònim del propi nom de lloc al·ludít (*Almatret*); i també amb el sobrenom *beats* (*vid.* 6). A més, crida l'atenció l'alternança entre absència i presència del component inicial *al-*, tal com en el cas següent.
- Els *pensirons* (d'Alpens), que conviu amb *alpensins* a Borredà i a Ripoll.
- *saldetxos* [*səldešus*]; “llogarret agregat a Ventalló [...] gentilici humorístic [...] Casac.”. Atribuït a l'Armentera.

3. Gentilicis amb el sufix *-ero(s)*

Com indico al punt precedent, hi ha gentilicis que transcendeixen la frontera lingüística, com en el cas de *bolbaitinos* a Sumacàrcer, o en el dels *vallejos* de la Vall del Tormo. És diferent, però, el cas dels gentilicis amb *-ero(s)*, que des de l'espai castellanoaragonès s'haurien estès per tot el valencià i les terres de l'Ebre. El sufix *-ero* és ben productiu i genera adjectius substantivables, entre els quals una part no desdenyable són gentilicis o malnoms, tal com indica Emili Casanova (2021, 229) en el plantejament inicial del seu article “Origen i explicació del sufix *-ero* en valencià”:

El sufix *-ero* d'origen aragonès i castellà, molt productiu i predilecte de les parles populars de totes les èpoques [...], forma part de centenars de paraules i té un ús molt freqüent en el valencià col·loquial, incloent-hi les terres de l'Ebre, almenys des del segle XVIII, especialment com a formant de noms caracteritzadors (gentilicis, malnoms, noms d'ofici) i substantius identificadors.

Una àmplia majoria de gentilicis en *-ero(s)* s'adscriu a l'àrea de parla valenciana (3.1.), amb una significativa continuïtat pel sud del Principat (*ampolleros*, *calero*: 3.2.).⁶ D'altra banda, els dos testimonis de Mallorca (*inqueros*, *mureros*: 3.3.) s'hauran d'explicar per la influència de la llengua-sostre castellana. Finalment, respon al tipus comú castellanoaragonès *-ero(s)*⁷ el registre de *mirambeleros* (*vid.* 3.4.), a la banda castellanoaragonesa de la frontera lingüística. Pel que fa a les formes del domini lingüístic català, es tracta de variants populars no contemplades per la normativa (DIEC2, DNV), que recull variants amb sufixos alternatius, i tampoc no consten al recull d'August Bover. En general es registren tant als pobles de referència com als pobles veïns. En la següent relació, fora d'alguna especificació en nota, registro telegràficament els gentilicis (en cursiva) i els corresponents llocs de referència (entre parèntesis).

3.1. Gentilicis de l'àmbit lingüístic valencià

aineros (Aín), *bellussero* (Bellús), *benidormeros* (Benidorm), *benisseros* (Benissa), *borrianero* (Borriana), *busoteros* (Busot), *calperos* (Calp), *castalleros* (Castalla), *castelloneros* (Castelló), *covero* (les Coves de Vinromà), *denieros* (Dénia), *elxeros* (Elx), *eslideo* (Eslida), *fondeguillero* (Fondeguilla), *gandieros* (Gandia), *gateros* (Gata de Gorgos), *ibieros* (Ibi), *lluceneros* (Llucena), *manisseros* (Manisses), *mascarelleros* (Mascarell),⁸ *materos* (la Mata de Morella), *moncoferos* (Moncofa),⁹ *monoveros*

⁶ El cas és que aquest sufix *-ero* és, segons Casanova (2021, 235-238), una importació castellanoaragonesa.

⁷ Casanova (2021, 239) ofereix un bon grapat d'exemples de gentilicis en *-ero* corresponents a municipis d'Aragó: *alagonero* (Alagón), *bielero* (Biel), *castejonero* (Castejón), *escatronero* (Escatrón), *lucenero* (Luceni), *lunero* (Luna), *pinero* (Pina), *senero* (Seno), *sobradielero* (Sobradíel), *utebero* (Utebo) i *zoquero* [sic] (Jorcas), i remet al web de l'Enciclopèdia Aragonesa: www.encyclopedia-aragonesa.com.

⁸ “MASCARELL, antiga alqueria, i avui extens poblat rural, agre. a Nules, ja prop de Borriana. Pron.: *maskaréj* a Torreblanca, amb gentilici *Mascarelleros* (J.G.M. 1935)”. Les sigles “J.G.M.” corresponen a

(Monòver), *montroieros* (Montroi), *montserrateros* (Montserrat d'Alcalà), *moraireros* (Morairra), *mureros* (Muro d'Alcoi),¹⁰ *mutxameleros* (Mutxamel), *nocieros* (la Nucia),¹¹ *nuleros* (Nules), *orberos* (Orba), *palamoneros* (el Palamó),¹² *ribarseros* (els Ibarsos), *senigeros* (Senija), *tibieros* (Tibi) *vileros* (la Vila Joiosa).¹³

3.2. Al sud del Principat, a les Terres de l'Ebre

- *ampolleros* “o (amb mofa) *gišes* [*guixes*] Perelló (1920)”. S’hi registra també *ampollenc*, que amplia la seva significació a nom de vent: *ampollenc*, *vent ampollenc* ‘vent de l'oest’, a l’Ametlla.
- *calero* (de *la Cala*, nom popular de l’Ametlla de Mar). En diversos llocs de la costa catalana. Es tractaria del gentilici en *-ero* més septentrional del domini lingüístic. El *Diccionari* d’August Bover (122) registra *caler*. Però la forma viva, tant endònima com exònima, és *calero(s)*.¹⁴

3.3. Mallorca

- *inqueros* (Inca). Segons el DCVB (s. v. *inquer*), “vulgarment *inquero*”. Bover (139) recull només *inquer*.
- *mureros* (Muro de Mallorca)¹⁵

3.4. Un testimoni fronterer

És el de *mirambeleros* (de *Mirambel*, de llengua castellana). S’atribueix al poble veí d’Olocau [del Rei], també de llengua castellana.¹⁶

4. Derivats gentilicis amb atracció paronímica: *parogentilicis*

Entenc que constitueixen una categoria a part els gentilicis que resulten d’una atracció paronímica amb mots etimològicament desvinculats del topònim de referència. Es tracta de casos que es troben a mig camí entre els gentilicis pròpiament dits i els malnoms, amb els quals molts comparteixen ingredients d’humor i paròdia, a més d’una certa mirada despectiva. D’entrada, desestimo l’etiqueta de *parogentilicis* (“o expressions afins a gentilicis o a ells conduents”) que Soler (23) utilitzà aplicada a referents genèrics, com ara *aborígens*, *autòctons*, *ciutadans*. I m’acullo a la de *parogentilicis* –amb *o*– (a suggeriment de Jairo García, que agraeixo). A més, *parogentilici* té la gràcia especial de ser parònim respecte de *parogentilici*. D’altra

Josep Giner [i Marco], que va proporcionar a Coromines gran quantitat d’informació sobre l’espai valencià (Casanova 2018).

⁹ “*Moncoferos*, però el més popular és *mancofins* o *moncofins*: el corresposal d’Onda comunicà a l’I.E.C- [*sic*], i *Moncofi* és el vent que ve de Moncofa (BDC II, 84)” (V, 313b44-47). En efecte, Grieria (84) recull *mancofi* a Onda. I el DCVB (s. v. *moncofi*, *-ina*), *vent mancofi*, a la mateixa població de la Plana Baixa.

¹⁰ I també de Muro de Mallorca (cf. 3.3.).

¹¹ Cf. l’OnCat (s. v. *Nucia*, *la*): “Pron. *la nusía*; amb *u* (però el gentilici *nosiérs* o *nosiéros*, amb *o*) a diversos inf. d’Alacant i rodalia, J.M.G., 1935 [...]” (V, 480b18-20). L’abreviatura de “J.M.G.” deu ser lapsus per “J.G.M.” (= Josep Giner [i Marco]); cf. la nota 8).

¹² Poble de l’Horta d’Alacant, situat a l’Oest d’aquesta Horta, a 4 k de la ciutat.

¹³ “a Teulada, Xixona. Alacant, Dénia. Albaida i a La Vila mateixa”. El DIEC i Bover (174) registren *viler*. El DNV consigna, com accepció 4 de *viler*, ‘teuladí’ (*Passer domesticus*). El DCVB, *vilero*, amb aquesta accepció, al Maestrat. L’ALDC (mapa 1582. *El pardal*) l’anota a l’àrea tortosina i fins a Castelló.

¹⁴ Refereixo, a més, el testimoni del col·lega *calero* Joan Borràs, que em transmet el malestar de la gent de la Cala [l’Ametlla de Mar] arran de l’ús de *calers* en un cert programa emès a la ràdio catalana.

¹⁵ I també de Muro d’Alcoi (cf. 3.2.).

¹⁶ Es tracta de l’únic poble castellanoparlant de la comarca dels Ports, a l’extrem nord-occidental de la província de Castelló.

banda, cal observar l'adscripció en general d'aquests "parogentilicis" a la tipologia que Joan Veny anomena "homonimització formal".¹⁷ Observem ara, per ordre alfabètic, els diversos "parogentilicis" de la mostra.

- *agullaires* (d'*Alguaire*): "a Casac. li indicaren *agullaires* el 1920 en aquells pobles [del voltant]: en realitat, es tracta d'una deformació pintoresca d'*alguaires* o *alguaraires per una etimologia pop.[ular] que l'atansa capritxosament a *agulles*".
- *cabrits* (de *Cabra* del Camp); amb la indicació de "Mn. X. Plassa, de Prades".¹⁸ Tot i que no s'hi explicita cap localització, el seu caràcter humorístic el fa versemblantment propi dels pobles veïns. En qualsevol cas, el *cabrit* del cabrum sens dubte haurà interferit de manera lúdica en aquests *cabrits* d'una *Cabra* toponímica aliena al llatí CAPRA. I una cosa similar ha succeït amb el nom pretesament menystenidor de *cabritos* per a la gent de l'homòloga *Cabra* de Còrdova, l'*Egabra* [*Igabra*] romana de la qual es fa derivar el gentilici llatinitzant *egabrense* (DLE). Segons l'OnCat (III, 157b50-52), "podem reconèixer força convincent al supòsit d'un origen afí al de la ciutat de *Cabra*, prop de Còrdova, que era IGABRUM en temps romans".
- *carques* (de Carcaixent), forma extreta de *La Terra del Xè*. Sembla haver-hi atracció per part del *carca* (plural *carques*) que el DCVB consigna amb aquestes dues acepcions: "1. Carlí de les guerres civils espanyoles del segle XIX [...] || 2. Absolutista, reclòs en idees polítiques i religioses intransigents"; per la seva banda, el DIEC2 defineix, de manera més ajustada als usos actuals, com a "[r]eaccionari, persona d'idees retrògrades." L'OnCat recull també el gentilici *carcaixentins*, amb l'anotació de "J.G.M." [Josep Giner];¹⁹ *carcaixentí* dins Bover (123).
- *cornuts* (Cornudella). "El mal nom [*sic*] dels de Cornudella de Montsant és *cornuts* i així ho va constatar ja Casacuberta a Ulldemolins". A diferència del gentilici *cornudellans*, anotat per Casacuberta a Falset, el malnom *cornut(s)* es veu atret per l'homònim que significa 'banyut'.
- *cullerot* (de *Cullera*). El *cullerot* derivat de *cullera* (forma analògica de *culler* < COCHLEARE) haurà atret un derivat gentilici de l'homònim toponímic *Cullera*, per a l'etimologia del qual l'OnCat fluctua entre un derivat de COLLUM i una possible etimologia àrab *qulla*. Segons el DCVB (s. v. *cullerenc*): "Nadiu o propi de Cullera (Martí G. Dicc.). En realitat, el vertader nom dels nadius de Cullera és *cullerà*, i humorísticament, *cullerot*". Segons el propi OnCat: "el més

¹⁷ "Es dona aquest tipus d'homonimització quan la semblança formal entre dos significants provoca l'acostament de l'un a l'altre o la seva total confusió, sense que intervingui cap factor d'afinitat semàntica" (Veny, 74). Val a dir que en el cas dels parogentilicis ací analitzats es tracta majoritàriament de confusió o bé homonímia totals.

¹⁸ Es tracta d'una referència habitual a l'OnCat a propòsit de dites tòpiques, que no he estat capaç de precisar. En general, hi consta amb l'abreviatura del prenom (en aquest article només trobem una menció íntegra de "Mn. Xavier Plassa" en relació amb una dita sobre els *gambairots* de Guimerà: *vid.* més avall en aquest mateix punt 4), que recull, a més, la indicació de "1920" (associada en algun altre cas a Josep Maria de Casacuberta). Ocasionalment, trobem la referència al mateix "Mn. X. Plassa" sense la localització de Prades (per exemple, en relació amb el malnom de *gitanos*: *vid.* 4.). Val a dir que, a l'OnCat, s'hi troba també la menció de "Mn. J. Plassa" (amb "J." com a abreviatura): així, a propòsit del malnom *quecus* (de Nalec: ap. 5) i de la dita tòpica *Bellall: moros* (ap. 6). Fins i tot trobo una menció a "Mn. Plassa de Prades" (sense l'abreviatura del prenom) en el cas dels *flaüts* de Vilanova de Prades i els *nyecus* de Vinaixa (*vid.* 5).

¹⁹ Sobre l'aportació de Josep Giner a l'obra de Joan Coromines, vegeu la nota 8.

- viu i vulgar és *cullerot*, humorístic, pròpiament ‘llossa’, si bé la gent de Cullera prefereixen *cullerà* (*AlcM*) i alguns han dit *cullerí* (1935)”²⁰
- *fregits* (de la Freixneda) a la Vall de Tormo i la Portellada. Es tracta d’una atracció paronímica (i humorística) a partir del participi de *fregir*. D’altra banda, l’OnCat registra *fresnedans* a Mont-roig.
  - *gambairots* (Guimerà); “Mn. Xavier Plassa de Prades, 1920: al poble li diuen «el nou de copes» i als veïns «*gambairots*»; les cobles que els canten es refereix[en] a una disputa sobre els termes, relativa a una ermita limítrofa: *Gambairots de Guimerà, / ja podeu alçà bandera, / perquè els coixos de Verdú / volen pendre-us La Bovera*”. També es registra aquesta dita amb la variant *gamairots*. El DCVB (s. v. *gambairot*) recull com a accepció 5: “Nom satíric que es dóna als habitants de Guimerà (Vimbodí)”, i un altre valor d’aplicació igualment humana i caràcter pejoratiu: “|| 2. Home poca-solta, que es fica a tot arreu sense necessitat (Reus); cast. *bailarín, danzante*”. Tot i no resultar tan clar com en altres casos de parogentilicis, cal contemplar la possible paronímia entre el topònim *Guimerà* i el tipus lèxic *gam(b)airot*, d’acord amb una raonable afinitat entre les bases de *Guimer-* i *Gam(b)air-*.
  - *garses* és gentilici “satíric” de *Garcia*. L’associació popular amb l’au (*Pica pica*) resulta visible al disseny de l’escut del poble, que conté la representació d’una garsa. Tal com en el cas anterior de *carques*, l’atracció paronímica implica anticipació de l’accent a la primera síl·laba. Es tracta d’una de les moltes aportacions datades l’any 1920 i atribuïdes a Casacuberta, que recollia aquesta forma a Vinebre.
  - *llanuts*, gentilici familiar de Llanars. Segons l’OnCat, “*llanaresos* *ALCat*. [*Atlas Lingüístic de Catalunya*], però familiarment *llanuts* (Casac.[uberta])”. *Llanars* (< LANDARES) és un col·lectiu plural romànic procedent del cèltic LANDA.
  - *llardecussos* (de *Llardecans*). Sembla haver-hi relació amb *cus* (plural *cussos*) ‘gos petit’, forma onomatopèica (tal com el cat. *gos*) que el DCVB localitza a Mallorca i Menorca. Segons l’OnCat, “molts els diuen *Járdakúsos*, però no té bon sentit”.
  - *salvatges* (de la Selva del Camp); allí i al Morell; conviu amb el no connotat *selvatans*. Comparem-lo amb els *seuvatgins* [< *selvatgins*] de la Selva (Mallorca), que l’OnCat també recull.
  - *torrats* (de *Torre del Comte*); gentilici humorístic que sembla formalment atret pel *torrat* que és participi de *torrar*.
  - *torredans* (de la *Torre de Vilella*), a la *Canyada* [de *Beric*] i al poble mateix. Cal contemplar la possibilitat d’una atracció paronímica per part de *torredà* ‘pardal’. El DCVB el registra en la acc. 2. “Pardal, teulader”, localitzat a Bonansa, Benavarri, Tamarit de Llitera, Benassal i Morella. Vegeu una representació areal més detallada dins l’ALDC (mapa 1582. *El pardal*).

5. Malnoms col·lectius

Soc ben conscient de les dificultats inherents a la delimitació conceptual d’etiquetes com les de *renom*, *motiu* o *malnom*, tot manllevant components del títol del llibre d’Enric Moreu-Rey, que comença precisament referint-se a les dificultats en les corresponents definicions (Moreu-Rey, 15-16). Segons el DIEC2, *malnom* és el “[s]obrenom, a vegades de caràcter pejoratiu, que es posa a algú, pres d’alguna qualitat,

²⁰ Com és sabut, *AlcM*. és la referència habitual de Joan Coromines al diccionari d’Alcover i Moll, el DCVB, que, a l’entrada *cullerà*. -ana, consigna: “1. Nadiu o propi de Cullera”; i com a segona accepció, “Nadiu o propi de Culla”.

d'algun defecte, d'algun vici, etc.". Jo miraré d'acomodar-me a la definició acadèmica del DIEC2, si bé referint els malnoms no "a algú" (en singular), sinó a un col·lectiu (plural). I, concretament en el cas que ens ocupa, als originaris de determinat(s) poble(s).

Els malnoms (col·lectius) de la mostra no tenen vinculació derivativa amb els topònims de referència, i en general es revesteixen del caràcter humorístic, paròdic, juganer, de qui mira de prop els veïns del territori més immediat. N'ofereixo tot seguit una relació alfabètica.

- *bacanards* (Begur). L'OnCat remet a *AlcM*: "L'empordanesa Irene Rocas informava a *AlcM* que els diuen *buarencs* o *bacanards*". Aquell s'explica com a variació sobre el model de *begurenc*, i aquest altre desvetlla en Coromines diverses incerteses etimològiques, però ací el que ens interessa és observar el que en diu la gran obra d'Alcover i Moll, el DCVB (s. v. *bacanard*, *-arda*): "Beneit, curt d'enteniment (Verges). a) Nadiu de Begur, segons denominació satírica que els apliquen els habitants dels pobles veïns. «A Begur són bacanards i bacanardes, buarencs i buarenques, llargs i llargues» (Llofriu)".
- *baladrèus*, malnom dels habitants d'Estaon. "No hi ha gentilici, fora del malnom *baladrèus*".
- *barracussos* (Canyamel); "planyent-los perquè vivien en humils barraques", d'on el derivat *barracussos*, de motivació transparent.
- *beats* (Almatret). Forma alternativa a *matrussos* i *almatrets*, dels quals m'he ocupat al punt 2.
- *blaus*: (Parlavà): "(Casac. 1920), i li diuen que a ells els anomenen «Els Blaus», id. oït a Viladamat".
- *cabuts* (Xaló): "«Els Cabuts de Xaló» (M.Gadea, *T. del Xè I*, 35)".
- *caparres* (Saidí): a Vilella de Cinca.
- *carabassots* (Guadassuar): "*Gentilici*: no n'hi ha de seriós, però els diuen *karabasóts* (Alcúdia [...]) id. J.G.M. 1935". D'altra banda, aquest malnom forma part d'una dita tòpica recollida per Sanchis (*Sector central interior*, 106) a Benimodo: *En la Pobla, escarabats, / Vassuar, carabassots, / en Benimodo, cuquellos, i en Carcaixent, els guixots*.
- *caragols* (l'Albi): "Gentilici, no en sé d'altre que el vulgar i un poc satíric *karagóls*". Cf. el DCVB: "Nom satíric que es dóna als habitants d'Albi, de Maspujols i de Solivella". I a més, la dita tòpica sobre els *Caragolins de l'Albi...* (*vid.* 6).
- *catxaps* (Valljunquera), a la Freixneda. Un altre malnom per a Valljunquera és el de *patxocs* (vegeu més avall en aquest mateix punt 5). I també *conills*, de motivació afí a la de *catxaps*, a Fòrnols. El gentilici d'aquesta localitat és *valljunquerans*.
- *codollons* (Vilabella); amb la indicació de "Mn. X. Plassa de Prades (1920)".
- *escarabats* (de Torredembarra i Puigpelat). En el cas del primer poble, el testimoni s'insereix dins d'una formulació a manera de dita tòpica: "A la Torre, *escarabats*" (amb la versió popular del topònim: *la Torre*). Quant a Puigpelat, hi figura com a referència "Mn X. Plassa, de Prades". Cf. més amunt, en aquest punt (s. v. *carabassots*), la dita tòpica encapçalada amb *En la Pobla escarabats...*
- *esquirols* (Siurana de Prades): "amb gentilici *siuranencs* a Falset, però de malnom *esquirols*".

- *estrangers* (la Portellada): “gentilici humorístic que donen als habitants d’aquest poble els de La Fresneda”. Es tracta d’un cas excepcional de forma genèrica, aquí reconvertida en malnom d’abast local. En certa manera recorda aquella categoria més genèrica de “paragentilicis” (“expressions afins a gentilicis o a ells conduents”) tipificada per Soler (23) [cf. 4.].
- *favuts* (Ulldecona); a Roquetes, Amposta, Godall i Freginals; “*fabúts* o *falduts* a Godall i Freginals, però als d’Ulldecona no els agrada”.
- *flaüts* (Vilanova de Prades); amb la indicació de “Mn. Plassa de Pardes”. Segons el DCVB (s. v. *flaüt*): “Beneitot”, localitzat al Rosselló.
- *fumats* (Rocallaura): “gent pobra de vora la llar, potser, o hi havia hagut algun incendi amb anomenada?”. El fum resultant explicaria els *fumats*.
- *gabellí* (Capdepera), a Artà i Manacor: “*AlcM* [Alcover i Moll] ens informa que *gabellí* [...] és el nom que a Artà i a Manacor donen als nadius de Capdepera”: I en efecte, així ho recull el DCVB (s. v. *gabellí*, -ina).
- *ganxets* (Reus); “denominació afectiva, malnom ètnic”, segons l’OnCat. Si fem cas d’aquesta apreciació, deu ser un dels pocs casos en què un malnom es revesteix de valor afectiu (una mica com en el cas següent dels *ganxons*). I així, expressions en què aquest referent apareix com a adjectiu, com ara “la ciutat ganxeta”, “idees ganxetes”, atribuïdes a “mant prosista català digníssim”, són, segons Coromines, “sovint molt més afectuoses que escarnidores”. Això vindria de la coneguda dita tòpica “a Tarragona manxen, a Reus enganxen”. Vegeu a més el DCVB (s. v. *Reus*): “«A Tarragona manxen, i a Reus enganxen». Amb aquesta dita està relacionat el fet d’anomenar *ganxets* els habitants de Reus”.
- *ganxons* (Sant Feliu de Guíxols): “com a expressió pintoresca (no precisament malèvola) els diuen *ganšons*”; designació formalment molt propera a la del precedent *ganxets* (= reusencs), tal com apunta l’OnCat.
- *gaspatxaires* (Alcalà de Xivert); “anotats, 1935 per J.G.M. a Castelló, Torreblanca i Alcalà mateix”. Ha de ser derivat de *gaspatxo*, però no resulta clara la motivació corresponent.
- *gitanos* (Rodonyà), amb l’anotació de “Mn. X. Plassa”; Cf. el DCVB: “4. Sobrenom que es dóna als habitants d’algunes poblacions, com Durro, Sta. Maria de Meià, Caldes de Montbui, Sabadell i Rafelcofer”. De fet, es tracta d’un malnom molt estès per tot el domini lingüístic (i més enllà).²¹
- *grills* (la Jana); “gentilici familiar [...], mentre que a Traiguera els digueren *janencs*”.
- *guixes* (l’Ampolla), al Perelló, amb la indicació de “1920”. Es tracta d’un dels malnoms de la mostra amb motivació vegetal (vegeu les meves *Conclusions*). A l’OnCat, s’hi registren també les designacions gentilícies derivades del topònim: *ampolleros* i *ampollenc* (vid. 4).
- *metxuts* (Soses), a Alcarràs. És significativa l’atribució del DCVB a Alcarràs per a l’adjectiu *metxut*: “Que porta metxes de cabells (Alcarràs, ap. Griera Tr.). «Que tiene mucho pelo; cast. melencudo» (Martí G. Dicc.)”. D’altra banda, el malnom *metxuts* participa de la dita tòpica que comença amb *A Seròs, les xiques guapes...* (vid. 6).
- *mussols* (Castellterçol; Fórnols). Pel que fa a Castellterçol, l’OnCat (III, 327a53-56, n. 1) mira d’explicar el malnom per un “joc de paraules sinonímic, al·lusiú al 2n. membre de Castellterçol”. Pel que fa a Fórnols, es registra també el gentilici

²¹ Així, a Puebla de Arenoso (de la comarca castellanoparlant de l’Alt Millars), que no té gentilici específic, els seus originaris reben el malnom de *gitanos*.

fornolers, amb remissió als *Estudis de Toponímia Catalana* de Coromines (91-92). D'altra banda, vegeu el DCVB (s. v. *mussol*): “4. *pl.* Nom satíric que es dóna als habitants de Castellterçol i als de Sant Andreu de la Barca”.

- *nyecus* (Vinaixa); amb la indicació de “Mn. Plassa de Prades”.
- *patxocs* (Valljunquera), a la Vall del Tormo. Se'ls anomena també *catxaps* a la Freixneda (vegeu més amunt en aquest mateix punt). El DCVB (s. v. *patxoc*, *-oca*) localitza a Olot la definició de “patut”. Em pregunto si tindrà relació amb el femení *patxoca*, que forma part de l'expressió *fer patxoca* ‘tenir una bella aparença’ (DIEC; DECat, VI, 346b41-50).
- *pelats* (Massalió), “allí i a Maella”. D'altra banda, el gentilici *massalions*, registrat a la Vall del Tormo, ofereix la singularitat de ser homònim (en singular) del lloc de referència (*Massalió*), tal com en el cas dels *almatrets* d'Almatret (cf. 2).
- *pescallunes* (Torelló); amb la notació de “Casac.[uberta]”²²
- *pesolans* (Montesclado), a Farrera, i amb la indicació de “Casac. [Casacuberta]”.
- *picipedrers*, *pica-roques* i *pica-roquers*; tots tres compostos, referits a la gent de Cassibrós; amb remissió a l'obra de Pep Coll, *El parlar del Pallars*.
- *pixavins* (Gandia), a Barx i Lutxent. “*AlcM* prefereix *gandians*”, segons l'OnCat (cf. DCVB, s. v. *gandià*). També dins Bover (135).
- *ponterrans* (Cercs). Cal ponderar una possible vinculació amb formes com *Ponterró* i altres derivats amb sufixos que integren l'element *-arr-* (com ara *-arràs* o *-arram*).
- *quecus* [*quecos*] (Nalec): “Mn. J. Plassa de Prades informa que popularment els anomenen «los quecus»”. Plural de *quec* ‘tartamut’. La vocal *-o-* de la síl·laba final podria explicar-se a partir del femení (com *dida* > m. *dido*); o bé partint del caràcter onomatopèic del mot (*quecu* - > pl *quecus*).
- *raboses* (Ràfels), a Fòrnols i la Portellada); *rafelins* a Mont-Roig. Cf. el DCVB (s. v. 2. *rabós*): “*Aire rabós*: nom del vent del Nord o del Nordest (Aiguaviva d'Aragó). Etim.: probablement del nom de *raboses* que es dóna als habitants de la Ginebrosa, poble situat al Nord d'Aiguaviva”. Vegeu, a més, Gargallo (2021c, 123). També es registra el diminutiu *rabosetes* per als de Tírig: «Als *Tirijans* els diuen *rabósetes*», segons la faula que conta SGuarner (*Els P. Val. parlen*)²³. Vegeu també el DCVB (s. v. *raboseta*): ac. 2: “Malnom dels habitants de Tírig”. L'abundor d'aquest malnom (*raboses*, *rabosetes*) és corroborada en diverses dites tòpiques (vegeu al punt 6 la sèrie que comença amb *Banyeres*, *cau de rabóses*...).
- *roscans* (Alcúdia de Carlet), a Carlet, Catadau i Alcúdia, amb la referència de “1935”. També hi ha el gentilici *alcudienc*. Cf. Sanchis (*Sector central interior*,

²² Vegeu l'explicació que aporta el DCVB (s. v. *pescallunes*): “Nom satíric que es dóna als habitants de Sant Feliu de Torelló. L'origen d'aquest mal-nom [*sic*] és explicat vulgarment d'aquesta manera: diu que una nit de lluna clara, els de Torelló veieren la lluna reflectida dins el riu o dins un rec profund, i no sabent què era, decidiren pescar-la; enganxaren l'ham en algun relleu del sòl del riu o torrent, i estiraren amb tanta força, que la corda es trencà i tots caigueren d'esquena, i quan veieren la lluna en el cel, cregueren que hi havia anat a parar de tan fort que havien estirat. [...] (BDC, XVIII, 252-253)”. La referència correspon a l'obra “Astronomia i meteorologia populars” de Joan Amades.

²³ Es tracta, sens dubte, de la coneguda faula en què una rabosa veu un llop que porta un formatge a la boca i li pregunta on va, a la qual cosa el llop respon amb algun topònim com ara *Albocàsser*, amb la boca ben oberta, i li cau el formatge; i el llop, per tornar-li la malifeta, li pregunta el mateix, i la rabosa respon, amb la boca ben tancada, “a Càlig”, i manté el formatge a la boca. Cf. la versió que Sanchis (*Sector septentrional*, 101-102) atribueix a Vinaròs i a Canet [lo Roig].

94): *En Alcúdia les roscanes / són molt moneres; s'ajusten les lligacames / de vint maneres*; dita tòpica recollida a Guadassuar.

- *russos* (Sumacàrcer): “de malnom es diuen *russos*”; tot i que no s'explicita, sembla lògic que l'ús del malnom s'hagi d'atribuir als pobles veïns.
- *sucarrats* (Cocentaina), a Alcoi, amb la data de 1935. Val la pena transcriure aquest passatge del DCVB (s. v. *socarrat*, -ada), que atribueix el malnom a diversos llocs i n'ofereix una explicació històrica per al conegut cas de Xàtiva:

f) Malnom que es dona als habitants de Cocentaina, de Culla i de Xàtiva. En alguns casos aquest nom es deu al fet d'haver estat incendiada la ciutat o vila respectiva (per exemple, Xàtiva, incendiada per Felip V l'any 1707); en altres casos es deu al suposat color fosc dels habitants, segons contenen dels de Cocentaina. «Serra de Sant Cristòfol | tota a floretes, | on van les socarrades | a les fontetes» (cançó pop. d'Alcoi). «A Albocàsser tots són llops | i a la Torre són vitxacs, | al Vilar tots són llangostos | i a Culla són sucarrats» (cançó pop. del Maestrat).

- *trumbaires* (Viladecavalls). S'ha de relacionar amb *La Tarumba* (*tarumbaires* > *trumbaires*, amb elisió de la vocal pretònica similar a la de *b(e)renar*), “sobrenom del poble de *Viladecavalls* del Vallès [...] convertit en el nom popular únic usat” (OnCat, s. v. *Tarumba*, *Tarumbes*). D'altra banda, el tipus toponímic *la Tarumba* és habitual en la toponímia d'aquella àrea central del Principat.

6. Dites tòpiques amb malnoms col·lectius o altres adjectius caracteritzadors

Una altra de les facetes que la versió digital de l'OnCat pretén visibilitzar són les dites tòpiques (o dictats tòpics), que abunden en aquesta obra en referències entre pobles veïns, i que sovint inclouen gentilicis, malnoms o altres adjectius caracteritzadors. N'ofereixo una mostra alfabètica tot prenent com a guia el primer dels malnoms (o components afins) esmentats. I ho confronto oportunament amb l'obra de referència per al País Valencià: *Els pobles valencians parlen els uns del altres*, de Sanchis Guarner, a la qual l'OnCat remet a bastament.

- *En Alfauir, algepsers, / En Potries, rajolers, / Rafelcofer, oliers / ...* (Alfauir). *Per algepsers, Cocentaina, / p'a faeners, Benillup, / pa' cantadors, Almudaina, / p'a pobres: Catamarruc. Per a algepsers, Cocentaina, / per a estar amples Fomorca, / p'a cireres, Almudaina* (Cocentaina). Precedides de la indicació següent: “SGuarner en publica cobles populars, més aviat anodines i repetitòries”.
- *En Estivella, beatos / en Torres-Torres [sic], ollers... / i en Alfara, cantarers. En Estivella, beatos; / en Torres-T.[orres], ollers; / en Algímia, gorrominos / i en Alfara, canterers*; “recollit a Alfara, per SGuarner”. Noteu el castellanisme *beatos*, pel normatiu *beats*; i compareu-los amb els *beats* d'Almatret (vid. 4).
- *Borratxos són a Les Coves, / borratxos són a Alcalà/ ... / i a Orpesa també n'hi ha*.
- *Bruixets de Vimbodi*; “però altres: *Vimbodí, bona gent*” (Mn. Plassa de Prades)”.
- *Au, caragolins de l'Albí, / veniu a ballar aquí / ...* Cf. el malnom *caragols* (punt 5).
- *Ulldemolins ceballots / que fan les ceballotades / a Poboleda, els bufons, a La Morera les galles / a Banyeres, A la Torre, escarabats*; amb la indicació parentètica “(Mn. X, Plassa de Prades, c. 1920)”. *La Torre* és designació popular de Torredembarra. Observem altres variants encapçalades per la referència a *ceballots*: *Ulldemolins ceballots / que fan les ceballotades / a Poboleda, els*

- bufons, a La Morera les galles / a Cornudella cornuts.*^[24] *Pel portal treuen les banyes. A Ulldemolins, cebellots... [que] fan moltes cebellotades; ... a Poboleda's bufons.*²⁵ *A Vallmoll, són ceballots / pro també s'hi cullen cebes.* Cf. el DCVB (s. v. *ceballot*): “5. pl. Nom satíric que es dona als habitants de Capellades i als de Ciutadilla, en els pobles veïns”; precedit per aquesta altra accepció: “Beneitot, curt d’enteniment (Barc.); cast. *zoquete*”.
- *Los cornuts de Cornudella / van a ballar a Soperuny.* Novament sobre els *cornuts* de Cornudella, vegeu el punt 5.
  - *A Paniscla culalçats, a Benicarló, llancers.* “Peníscola és un Tómbol dins la mar, i per això als panisclans els diuen *culalçats*”. La motivació de *culalçats* recorda la dels *culers* o afeccionats del Futbol Club Barcelona;²⁶ pel que sembla, basada en el fet que, en l’antic estadi, des del carrer es veien els culs dels espectadors asseguts al mur de la grada superior.
  - *Per a dolçainers, en Tales, / per a espavilats en Onda, / per a banys en Vilavella, / per a... bovos, en Alcora.* Remet a MGadea (*T. del Xè* 1, 10). I prèviament es refereix al fraseologisme *Paréixer de l’Alcora*: “afectar ser bovo, simple o beneit, siguent en realitat astut y molt espavilat”.
  - *A la Torre, escarabats [la Torre = Torredembarra];* amb la notació de “1920 (Mn. X. Plassa, de Prades)”.
  - *Falset, falsos i lleganyosos.* Aquests *falsos* de Falset es perceben com a relacionats amb la “falsedat”, mentre que l’etimologia del topònim sembla anar per una altra via. Coromines a l’OnCat aventura un “petit *Fals*” procedent del germànic FALKS, “designant llocs caracteritzats per un castell o torre”. Cf. el DCVB (s. v. *Falset*): “*De Falset, gent falsa*: dita dels pobles veïns de la vila de Falset”.
  - *A Blancafort són garruts: / tenen les comes girades;* amb la indicació parentètica de “Mn. X. Plassa, de Prades”. Cf. el DCVB (s. v. *garrut, -uda*): “5. Sobrenom que es dona als habitants de certs pobles, com Rocafort”.
  - *La Serra tot són lloques / a Vilafamés, cul-rojos / i a les Useres porputs.* Cf. el DCVB (s. v. *culroig*): “a) Sobrenom que es dona als habitants de Riells del Fai, als de Vilafamés i als de Betxí. «A la Serra tots són lloques; | a Cabanes, cabanuts; | a Vilafamés, culrojos, | i a les Useres, porputs» (cançó pop. de Vistabella). «Els culrojos de Betxí, | saragüells de mitan cama, | en dos quinzets de pa dur | passen tota la setmana» (cançó pop. de Moncofa)”.
  - *Belltall: moros;* amb la indicació “Mn. J. Plassa”. Es tracta d’una “dita mínima”, per dir-ho a la manera de Joan Fontana en el seu estudi.
  - *A Vilaverd toquen l’arpa, / a La Riba, paperers, / a L’Espluga són erugues / i a Montblanc són budellers;* i afegeix: “on alguns, menys amics, segons altres obres de Josep Iglésies, afegeixen: «allí on fan paper d’estrassa”.
  - *Banyeres, cau de rabóses, / Beneixama la llopera, / entre el Camp i la Canyada / tota la gent malfaenera. Turballos, cau de raboses, / i a Gaianes, la llobera, / i Muro, l’aviva(d)or / de la gent malfaenera. En Billeneta, raboses, / Quatretonda, espentadors [una altra dita mínima]. Xeresa, cau de raboses / totes les dones són mentiroses.* Tot ometent remissions i detalls menors, el que resulta

²⁴ Sobre els *cornuts* de Cornudella, vegeu el punt 5.

²⁵ Cf. el DCVB (s. v. 7. *bufó, -ona*): “*Bufons*: nom satíric que es dona als habitants de Poboleda i als de Nalec”.

²⁶ El DIEC2 defineix *culer* com a “Barcelonista”; i aquesta darrera forma com a “Soci o simpatitzant del Futbol Club Barcelona”.

significatiu és l'abundor del malnom *raboses*. Cf. el DCVB (s. v. *rabosa*): “4. Malnom que es dona als habitants de diverses poblacions, com Les Useres (Tinença d'Alcalatén), Tírig (Baix Maestrat), La Ginebrosa (Baix Aragó), Billeneta (comarca d'Alcoi); etc.”. Vegeu, a més, els registres ja assenyalats al punt 5 sobre el malnom *raboses* (i *rabosetes*); i la dita tòpica següent.

- *A Seròs, les xiques guapes, / a Aitona no ho són tant; / a Soses, les rabosetes; / a Alcarràs, la flor del ram!* “És l'opinió d'aquest últim poble on diuen los *metxuts* als homes de Soses”. Sobre *metxuts* he tractat al punt 5.
- *En Nucia els tramusers, / en Palop els fariners, / en La Vila els arriars / i en Callosa espartenyers.*

Conclusions

La mirada a l'altre que aporten les designacions tractades en aquest article se circumscriu a un àmbit de “fronteres” locals o comarcals entre pobles veïns. Gentilicis exònims, parogentilicis i malnoms col·lectius són les tres tipologies de referència que proposo. Entre la primera (*gentilicis exònims*) i la darrera (*malnoms col·lectius*), miro d'encabir-hi una nova proposta, que anomeno *parogentilicis* (parònim de *parogentilicis*), resultat d'atraccions paronímiques a partir de les corresponents bases toponímiques, que vindrien a constituir una espècie d'àmbit taxonòmic fronterer entre les altres dues. D'una banda, els parogentilicis mantenen una certa identitat formal amb els topònims de referència (així, els *cullerots* de Cullera; o les *garses* de Garcia), si bé atrets formalment i/o semàntica per mots d'etimologia diferent; i això els vincula als gentilicis pròpiament dits. D'altra banda, se solen revestir d'un valor humorístic o paròdic, com es propi dels malnoms col·lectius. Lliga això amb l'ús freqüent a l'OnCat de “gentilici humorístic”, en referència tant al que jo anomeno parogentilicis com als malnoms.

Cal observar, d'altra banda, la permeabilitat fronterera amb l'espai lingüístic castellà contigu, com en el cas dels *bolbaitinos* de la Canal de Navarrés, o els *vallejos* de la Vall de Tormo a terres de Terol (*vid.* 2.), així com el cas particular dels gentilicis amb el sufix *-ero(s)*, que s'han estès per tota l'àrea valencianoparlant i pel sud del Principat com a marca històrica d'influència castellanoaragonesa. A propòsit encara d'espais de frontera, la mirada a l'altre es reflecteix en la implicació dels *guardamarers*, del confí meridional de la llengua, en una coneguda falla sobre l'origen mític de la partió de llengües en aquesta àrea (*vid.* 2).

D'altra banda, la mirada a l'entorn facilita l'ampliació semàntica d'alguns gentilicis, que es fan servir també com a noms de vents: *vent ampollenc*, *canigonenc*, *vent mancofi*, *aire rabós*. Són mostres de la vinculació humana, ecolingüística, amb la terra i el clima local.

En el cas dels malnoms col·lectius, és ressenyable la diversitat de motivacions. La més ben representada és de tipus animal, com ha fet notar Gargallo (2021c, 162): així, *caparres*, *caragols*, *catxaps*, *conills*, *cuquellós escarabats*, *erugues*, *esquirols*, *grills*, *la llopera*, *lloques*, *mussols*, *porputs*, *raboses* i *rabosetes*. I també n'hi ha de tipus vegetal: *carabassots*, *ceballots* (i *cebellots*), *favuts*, *guixes* i *guixots*; i algunes relacionades amb característiques corporals: *culalçats*, *culrojos*, *garruts*. En aquests i altres tipus de motivacions es deixa veure el caràcter lúdic i fecund de la creativitat lingüística.

Un altre aspecte ressenyable és la participació dels malnoms col·lectius i d'altres adjectius caracteritzadors en nombroses dites tòpiques, que sovintegen també a l'OnCat. Aquesta mena de parèmies relacionades amb el món de l'onomàstica mereix sens dubte un estudi específic en relació als diferents tipus parèmics (o *paremiotipus*), aspecte que espero abordar en una nova ocasió.

Obres citades

- Amades, Joan. “Astronomia i meteorologia populars.” *Butlletí de Dialectologia Catalana* XVIII (abril-juny 1930): 105-138.
- Batlle, Mar, Gemma Ferrer Carreras & José Enrique Gargallo Gil. “Digitalització, buidatge i tractament textual de l’*Onomasticon Cataloniae*.” *Estudis Romànics* XLIV (2022): 305-318.
- Bover, August. *Diccionari dels gentilicis catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1997.
- Casanova, Emili. “L’empremta de Josep Giner en l’obra de Joan Coromines.” *eHumanista/IVITRA* 14 (2018): 297-369.
- . “Origen i explicació del sufix *-ero* en valencià.” En *Arredol d’a Parola. Conoxer, amar, esfender l’aragonés. Treballos en omenache a Francho Nagore e Chesús Vázquez. En torno a la Palabra. Conocer, amar, defender el aragonés. Trabajos en homenaje a Francho Nagore y Jesús Vázquez*. Huesca: IEA, Diputación Provincial de Huesca, 2021. 229-245.
- Coromines, Joan. “Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa.” En *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Barcino, 1970. 43-174. Vol. II.
- DCECH = Corominas, Joan, amb la col·laboració de José A. Pascual. *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos, 1980-1991, 6 vol.
- DCELC = Corominas, Joan. *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Madrid: Gredos; Bern: A. Francke, 1954-1957. 4 vol.
- DCVB = Alcover, Antoni M. & Francesc de Borja Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll, 1930-1962, 10 vol. Accessible en línia: <<https://dcvb.iec.cat/>>.
- DECat = Coromines, Joan, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial: “La Caixa”, 1980-2001. 10 vol.
- DIEC2 = Institut d’Estudis Catalans. *Diccionari de la llengua catalana*. Versió en línia: <<https://dlc.iec.cat/>>.
- DLE = Real Academia Española. *Diccionario de la lengua española*, 23.ª ed., [versió en línia]. <<https://dle.rae.es/>>.
- DNV = Acadèmia Valenciana de la Llengua. *Diccionari normatiu valencià*. Versió en línia: <<http://www.avl.gva.es/lexicval/>>.
- Fontana, Joan. “*Mundo, inmundo*. Aproximación a los refranes mínimos en español.” *Paremia* 28 (2019): 37-47.
- Gargallo Gil, José Enrique. “Proyección románica del *Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines.” En Lene Schøsler; Juhani Härmä eds, amb la col·laboració de Jan Lindschouw, *Actes du XXIXe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Copenhague, 1-6 juillet 2019)*. Strasbourg: Société de Linguistique Romane; Éditions de linguistique et de philologie, 2021a, vol. I, 597-608.
- . “Nombres de vientos en catalán continental: creatividad léxica y territorio.” *Dialectologia. Special Issue* IX (2021b): 97-133.
- . “De la mano de Joan Coromines per la toponímia i el paisaje lingüístico de la Franja (con su periferia occidental).” En *Arredol d’a Parola. Conoxer, amar, esfender l’aragonés. Treballos en omenache a Francho Nagore e Chesús Vázquez. En torno a la Palabra. Conocer, amar, defender el aragonés. Trabajos en homenaje a Francho Nagore y Jesús Vázquez*. Huesca: IEA, Diputación Provincial de Huesca, 2021c, 151-167.
- Griera, Antoni. “Els noms dels vents en català.” *Butlletí de Dialectologia Catalana* 14 (1914): 74-96.
- Moreu-Rey, Enric. *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*. Barcelona: Millà, 1981.

- Onomasticon Cataloniae* (OnCat) = Coromines, Joan. *Onomasticon Cataloniae. Toponímia antiga de les Illes Balears* (en col·laboració amb Josep Mascaró i Passarius), vol. I, 1989; *Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana* (amb la col·laboració de Max Cahner, Joan Ferrer, Josep Giner, Joseph Gulsoy, Joseph Mascaró, Philip D. Rasico & Xavier Terrado), vol. II-VIII, 1994-1997, Barcelona: Curial, "La Caixa".
- Sanchis Guarner, Manuel. *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. Sector septentrional; Sector meridional; Sector central interior*. Estella (Navarra): Fundació Caixa Castelló; Obra Social i Cultural Bancaixa, 1992 [originals de 1963 i 1982].
- Soler i Janer, Josep. *Gentilicis dels Països Catalans*. Barcelona: Millà, 1979.
- Veny, Joan. "Cap a una tipologia de l'etimologia popular." En *Mots d'ahir i mots d'avui*. Barcelona: Empúries, 71-95.